

Een gasloze wijk Hamelakkers/Sahara? Wat komt daarbij kijken?

Waarom moeten we naar wonen zonder gas?

- Gebruik fossiele brandstof leidt tot toename CO₂-concentratie in atmosfeer
- Toename CO₂-concentratie leidt tot opwarming aarde, klimaatverandering, zeespiegelstijging, veranderende condities voor leefomgeving, landbouw, biodiversiteit, etc.
- Noodzaak van drastische CO₂ reductie

Daarnaast:

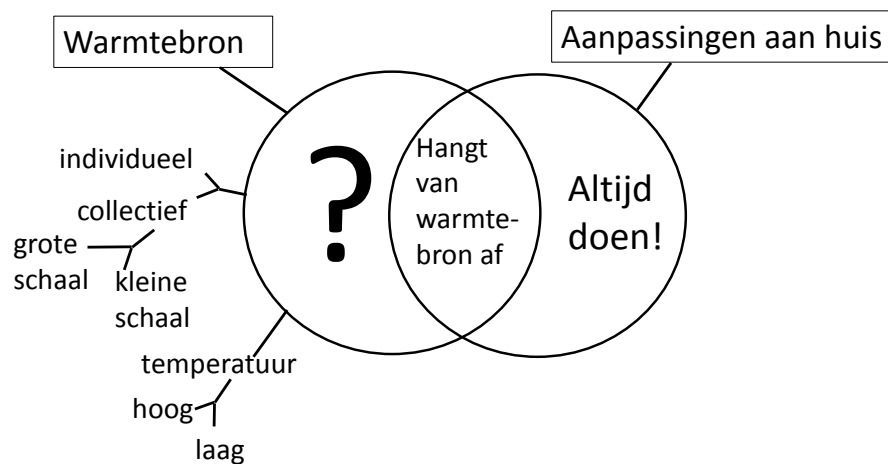
- Verminderen en uiteindelijk dichtdraaien van Groningse gaskraan
- Vermijden kwetsbaarheid W. Europa voor chantage door gasleveranciers van buiten EU

Beleidscontext

- Klimaatakkoord ("Parijs")
- NL Energieakkoord
- Ontwikkelingen rijksbeleid/wetgeving gericht op gas-loos leven/produceren (omgevingswet)
- Initiatieven gemeente Wageningen tot op wijkniveau

Kernvraag: Schaal en aard van de toekomstige warmtebronnen

Het antwoord op deze vraag is leidend voor de meeste in de wijk te nemen maatregelen om van het gas af te kunnen. Schematisch ziet deze problematiek er zo uit:

Bij de overgang van gas naar gas-loos in bestaande bouw gaat het om een *samenhangend geheel van investeringen* in enerzijds nieuwe, duurzame warmtebronnen en anderzijds aanpassingen aan woningen om deze zodanig energie-zuiniger te maken dat ze met de nieuwe warmtebron voldoende verwarmd kunnen worden. Het soort woningaanpassingen dat nodig is, is ten dele afhankelijk van het soort warmtebron. Terwijl isolatie altijd nuttig is, vereist een laag-temperatuur warmtebron vloerverwarming, aangepaste radiatoren en een verhoogde capaciteit elektrische aansluiting, zaken die bij een hoog-temperatuur warmtebron niet per se noodzakelijk zijn. Omgekeerd zal bij de keuze van een energiebron rekening gehouden moeten worden met de mate waarin bestaande woningen überhaupt aangepast kunnen worden. Een aantal 40-ers dat de laatste jaren in jaren-20 huizen in de Sahara is komen wonen heeft veel gedaan aan isolatie e.d., maar geeft aan dat desondanks hun woning hooguit van energielabel G naar E of D is op te krikken. Meer zit er gewoon niet in.

Huiseigenaren kunnen heel goed individueel beslissen over aanpassingen aan hun woning, als eenmaal duidelijk is welke warmtebron gebruikt kan worden. Maar is het ook verstandig dat iedereen individueel zijn warmtebron realiseert (voorzover dat al mogelijk is)? We weten nog niet hoe individuele grondwarmtebronnen, die dan dus dicht op elkaar geboord worden, elkaar beïnvloeden, als iedereen zijn eigen bron slaat, moet bij elk huis een zwaardere electra-aansluiting komen (en is er niet genoeg stroom), individuele luchtwarmtepompen leiden tot geluidshinder voor omwonenden, etc., etc.

Realisatie van gezamenlijke warmtebronnen biedt mogelijk betere oplossingen uit oogpunt van kosten, duurzaamheid, efficiëntie, leefkwaliteit, etc., en daarbij is de vraag op welke schaal dit dan het beste kan gebeuren. In sommige situaties kunnen kleinschalige grondwarmtepompen en warmtenetten voor een beperkt aantal huizen met aangrenzende percelen de beste oplossing zijn. Maar het kan ook dat grotere pompen en netten voor hele blokken, of nog grotere systemen voor de hele wijk, of bronnen en netten op boven-wijk niveau beter zijn.

Er moet dus voor onze wijk zo snel mogelijk antwoord gevonden worden op de vraag naar de beste schaal van toekomstige warmtebronnen en de aard ervan (laag- of hoog-temperatuur). Daarbij is het heel goed mogelijk dat voor verschillende delen van de wijk andere oplossingen de beste blijken. Als deze vraag niet snel beantwoord wordt kan het gebeuren dat over een paar jaar blijkt dat al zoveel individuele of kleine groepjes bewoners een eigen oplossing gerealiseerd hebben dat dit de realisatie van duurzamere en efficiëntere groter-schalige collectieve oplossingen in de weg staat of onmogelijk maakt. Anderzijds kan het uitblijven van een antwoord op deze vraag ertoe leiden dat een flink deel van de bewoners van Hamelakkers/Sahara afwacht tot er meer duidelijkheid komt op dit punt alvorens serieus individuele aanpassingen aan hun huis te overwegen. M.n. voor de oudere huizen gaat het om grote investeringen en mensen hebben een duidelijk perspectief en tijdpad nodig alvorens ze in actie komen.

De gemeente zal bij de beantwoording van deze vraag naar de aard en meest duurzame en efficiënte schaal van de warmtebron (eventueel per sub-gebied van de wijk) de regie moeten nemen (facilitator, technische expertise, mobiliseren en betrekken van bewoners bij het onderzoek).

Relevante aspecten van de wijk Hamelakkers/Sahara

Belemmeringen voor collectieve actie op wijk-niveau:

- De “wijk” is geen organisatorische of sociale eenheid met een gezamenlijke identiteit. Het begrip “wijk” Hamelakkers/Sahara heeft geen andere betekenis voor bewoners dan een door de gemeente bedachte aanduiding van een gebied. Het enige identieke aan de “wijk” is dat we op dezelfde dag de kliko’s buiten zetten. Er bestaan wel allerlei informele verbanden en netwerken tussen bewoners maar die bestrijken veel kleinere gebieden dan de “wijk” zoals de gemeente die definiëert. En er zijn geen duidelijke onderlinge verbanden tussen die netwerken.
- De grote diversiteit van de condities in de wijk waardoor de individuele en collectieve maatregelen die nodig zijn om gas-vrij te worden per huis en sub-gebied van Hamelakkers/Sahara flink kunnen verschillen. Hierdoor zijn er waarschijnlijk weinig gemeenschappelijke belangen en interesses op wijk-niveau te identificeren, tenzij zou blijken dat alle woningen in de wijk het beste van eenzelfde gezamenlijke warmtebron gebruik kunnen maken. Om een indruk te geven van de diversiteit:

- Bouwjaren variëren van ±1895 tot 2016. M.n. in het zuidelijke deel van de wijk (de “oude Sahara” tussen Generaal Foulkesweg, Diedenweg, Englaan en Bosrandweg) zijn huizen op aangrenzende percelen vaak van zeer verschillende bouwjaren.
- Type huizen varieert van vrijstaand, 2/1 kap, 3/1 kap, rijtjeshuizen en flats (laag- en hoogbouw)
- Staat van isolatie is zeer verschillend
- Mogelijkheden van isolatie zijn zeer verschillend en soms bouwkundig begrensd
- Dichtheid van bebouwing is zeer verschillend per subgebied
- Een deel van de wijk ligt met 46 m boven NAP hoger dan de rest (grondwater op +14 m diep)
- Een deel ligt mogelijk boven waterwingebied.
- Alle woningen in Hamelakkers/Sahara zijn individueel bezit van bewoner-eigenaars. Er is geen grote partij met een substantieel aantal huurwoningen die als vliegwiel voor collectieve actie kan dienen.

Gunstige aspecten voor collectieve actie:

- Een deel van de bewoners is zeer geïnteresseerd in exploratie van de mogelijkheden en onmogelijkheden van diverse oplossingen om van het gas af te gaan.
- Er is nogal wat technische en organisatorische expertise in de wijk op het gebied van energie en duurzaamheid.
- De gemeente is bereid om een initiërende rol te spelen en initiatieven te ondersteunen.

Een begin van gezamenlijke activiteiten van enkele buurtbewoners

Een zestal Sahara bewoners, allen wonend in de oude Sahara, heeft zich op individuele titel en onafhankelijk van elkaar aangemeld voor een door de gemeente op 22 februari j.l. georganiseerde informatie-avond over de warmtetransitie in Wageningen. Op die avond werden presentaties gegeven over de gemeentelijke plannen voor de warmtetransitie, isolatie, warmtebronnen en buurtinitiatieven. Na elke presentatie werd op wijkniveau (dus ook tussen de zes Sahara bewoners) informatie uitgewisseld over het betreffende onderwerp.

Vervolgens is op voorstel van de Projectleider Energietransitie van de gemeente een aparte avond-bijeenkomst gehouden om met dit groepje Sahara bewoners verder te praten over de situatie van onze buurt. Die avond heeft op 28 maart j.l. plaatsgevonden bij een van de bewoners, die tevens fungeert als contactpersoon tussen de groep bewoners en de projectleider. Daarbij waren, naast de zes oorspronkelijke groepsleden nog vier andere geïnteresseerde burens aanwezig. Op basis van deze gedachtenwisseling heeft de projectleider de onderstaande plannen geopperd. Deze voorstellen zijn vervolgens via email door de contactpersoon voorgelegd aan een zich uitbreidende groep burens en bekenden met interesse in een of meer van deze plannen. Bij gebrek aan een adressenbestand van de wijk zijn dezen allen aangehaakt door horen zeggen van anderen (contacten van het oorspronkelijke groepje van zes en contacten van die contacten). Inmiddels gaat het om bewoners van ongeveer 20 woningen, alle in de oude Sahara, en ieder met zijn eigen interesse in de energietransitie. [De staat van uitvoering is, ver na het schrijven van deze notitie, aangepast aan de situatie per 1 augustus 2018.]

Plan	Staat van uitvoering
Snelle inventarisatie van isolatieproblematiek van grote jaren-20/30 woningen in de wijk.	Uitgevoerd (9 deelnemers)
Snelle inventarisatie van isolatieproblematiek van met elkaar vergelijkbare huizen aan de Hamelakkerlaan.	Uitgevoerd (?? deelnemers)
Warmtewandeling	Uitgevoerd (± 15 deelnemers)
Identificatie van goed geïsoleerde en mogelijk al energie-neutrale woningen in de wijk die als voorbeeld en inspiratiebron kunnen dienen.	Enkele woning met individuele warmtepomp geïdentificeerd (Bosrandweg 8)
Deelname van een aantal buurtbewoners aan een rekensessie met Alliander om de haalbaarheid van aansluiting van de wijk op een mogelijk te realiseren (rest)warmtenet (Parenco) te onderzoeken.	Enkele bewoners hebben zich aangemeld als geïnteresseerden
Organisatie van een brainstorming-avond met bewoners met aangrenzende percelen die interesse hebben in exploratie van de haalbaarheid van een kleinschalige collectieve warmtepomp met dito warmtenet. Hieraan zal ook een dergelijke groep bewoners uit de Veerweg/Veluvia deelnemen.	Contact met Veerweg/Veluvia gelegd. Aanmelding van geïnteresseerden uitgesteld tot na informatie-avond voor de hele wijk
Maken van een nieuwsbrief en verspreiding onder alle huisadressen in Hamelakkers/Sahara	Nieuwsbrief geschreven, maar veranderd in uitnodiging voor wijk-informatie-avond. Verspreiding gepland.
Opzetten van een wijk-pagina op de site van Wageningen Woont Duurzaam.	Uitgevoerd
Organisatie van een informatie-avond voor de hele wijk	Planning loopt

Bevindingen tot nu toe:

- Met name het voorstel van een brainstorming-avond met bewoners met aangrenzende percelen die interesse hebben in exploratie van de haalbaarheid van een kleinschalige collectieve warmtepomp met dito warmtenet levert interessante inzichten op. Een aantal van de over dit plan via email geïnformeerde bewoners heeft inmiddels contact met hun directe (veelal nog niet eerder hierover geïnformeerde) burens om interesse in dit plan te peilen. Het gaat om een beperkt aantal plekken, alle in de oude Sahara. Enkele uit de losse hand verzamelde impressies van de reacties van burens zijn illustratief voor de te overwinnen obstakels:
 - Het besef dat er op afzienbare termijn een eind kan komen aan de levering van aardgas leeft bij veel buurtbewoners nog niet erg. Men is er niet mee bezig, realiseert zich niet wat er op ons af komt.
 - Een aantal burens dat wel goed bekend is met de gasproblematiek, warmtepompen en isolatie, etc. verwacht dat gas ook ver na 2030 geïmporteerd en geleverd zal blijven worden en ziet ook andere problemen. Enkele citaten: “Er zijn niet genoeg installateurs om dit allemaal op zo’n korte termijn te realiseren”, “Er is veel meer extra electriciteit nodig voor warmtepompen dan we op korte termijn duurzaam kunnen opwekken”.
 - Oudere burens (70- en 80-jarigen) verwachten hier na 2030 niet meer te wonen en zeggen ingrepen aan hun huizen over te laten aan de opvolgende generatie bezitters. Er zijn relatief veel ouderen in de oude Sahara.

- Buren die wel met de energietransitie bezig zijn focussen uitsluitend op maatregelen voor hun eigen woning. Collectieve warmtebronnen bevonden zich tot nu toe buiten hun gezichtsveld.
- Bij pogingen een groep burens met direct aansluitende percelen te interesseren blijkt dat enkele wel en andere niet deel willen nemen, zodat er “gaten” in de kaart ontstaan. Daarnaast geven sommige burens aan dat een buur van twee of drie huizen verderop ook geïnteresseerd is en stellen ze de vraag of de groep niet uitgebreid kan worden met deze geïnteresseerden (ondanks het feit dat hun perceel mogelijk niet aansluit). Er is dus duidelijk behoefte aan meer informatie over de wijze waarop deze collectieve initiatieven ontwikkeld kunnen worden.
- Het idee dat deelnemers aan een brainstorming ook serieuze plannen moeten hebben om tot collectieve actie over te gaan als dit haalbaar blijkt, schrikt nogal wat burens af. Misschien kan de bereidheid om over deze plannen te brainstormen toenemen als in eerste instantie minder commitment verwacht wordt.
- Sommige burens vragen zich af waarom ze niet door de gemeente op de hoogte gesteld zijn van de mogelijkheid aan zo’n brainstorming deel te nemen. Zij vinden het vreemd dat de informatie tot ze komt via toevallig betrokken burens.
- Het overgrote deel van de wijk-bewoners is niet op de hoogte van deze en andere bovengenoemde plannen en heeft dus ook geen kans gehad om interesse te tonen in deelname.
- Dit creëert een ongelijk speelveld voor toegang tot de “voordelen” van deelname aan deze door de gemeente gesteunde plannen. In ieder geval een deel van de nu actieve groep voelt zich daarmee ongemakkelijk.
- De kans bestaat dat meer dan één groep burens zich aandient met interesse in een collectieve kleinschalige warmtepomp en dito -net. Er is nu geen structuur en procedure om in zo’n geval een transparante keuze te maken.
- De rol van de contactpersoon (personen) is onduidelijk. Zijn zij contactpersoon voor het toevallige groepje geïnteresseerde en gemobiliseerde wijkbewoners of worden zij verondersteld voor de hele wijk op te treden? Bij gebrek aan contacten/adressen is het tot nu toe niet mogelijk geweest de hele wijk op dezelfde manier te informeren. Naast verspreiding van informatie (hoe beperkt ook) moeten contactpersonen veel uitleg geven; het initiëren van activiteiten vereist geregeld herinneringen, verzamelen en samenvatten van informatie uit de groep, beantwoorden van vragen. De contactpersonen hebben soms indirect invloed op keuzes die gemaakt worden (of dreigen in zo’n situatie terecht te komen), zonder enig mandaat of verantwoordingsmechanisme. Hierdoor kan bij nog niet betrokken wijkbewoners later de indruk ontstaan dat een en ander niet transparant is gebeurd. Het gaat per slot van rekening om allocatie van steun uit publieke middelen. Er zijn geen regels. Dit alles kost de contactpersonen bovendien erg (te) veel tijd. Er is behoefte aan een verduidelijking van hun rol in relatie tot die van de gemeente en aan een efficiëntere vorm van communicatie die in principe alle betrokkenen bereikt.
- Er moet nagedacht worden over afbakening/onderverdeling van de “wijk”. De schaal van Hamelakkers/Sahara is te groot voor dit soort bewoners-initiatieven.

Wat zou er gedaan kunnen/moeten worden en door wie?

- De gemeente moet het voortouw nemen in onderzoek naar de meest duurzame en efficiënte schaal van toekomstige collectieve warmtebronnen en -netten voor de wijk of delen daarvan, rekening houdend met de specifieke beperkingen van de isolatie-mogelijkheden van bestaande woningen. Energie-adviseurs moeten hun adviezen aan individuele bewoners kunnen baseren op de resultaten van dit onderzoek.
- De gemeente kan dit niet alleen en zal dit in samenwerking met bewoners moeten doen. Bewoners kennen hun huizen, burens, specifieke omstandigheden, hun eigen horizon en financiële middelen, etc. Bovendien zal de keuze van een warmtebron afhangen van wat bewoners na bevind van zaken uiteindelijk zelf willen.
- Er is snel een papieren nieuwsbrief nodig die huis aan huis bezorgd wordt in de hele wijk. Dit is een gedeelde verantwoordelijkheid van de Gemeente en betrokken buurtbewoners.
- Deze nieuwsbrief moet:
 - Bewustzijn vergroten van de noodzaak van energietransitie en de rol van de overheid en burgers daarin. Perspectief bieden, initiatieven aanmoedigen.
 - Alle bewoners van de wijk informeren over de gemeentelijke plannen met de warmtetransitie en over wat bewoners aan steun van de gemeente kunnen verwachten.
 - Onderzoek naar meest duurzame en efficiënte schaal van toekomstige collectieve warmtebronnen en -netten i.s.m. bewoners (zie boven).
 - Eventuele opdeling van de wijk op basis hiervan, ieder deel met zijn eigen oplossing/warmtebron.
 - Informatie over het verkrijgen van (door bewoners betaald) onafhankelijk energie-advies (Energie-loket).
 - Financiële ondersteuningsregelingen (leningen, subsidies).
 - Alle geïnteresseerde wijkbewoners uitnodigen voor een door de gemeente georganiseerde voorlichtingsavond (bijv. in de Belmonteflat) om vergelijkbare informatie te geven met die van 22 februari.
 - Geïnteresseerde bewoners stimuleren zich met hun email- en huisadres aan te melden op een website (Wijkpagina Wageningen Woont Duurzaam?), zodat zij vanaf dat moment geattendeerd kunnen worden op nieuwe gelegenheden om deel te nemen aan door de gemeente gesteunde of door mede-wijkbewoners geïnitieerde plannen.
 - Een vervolg krijgen in de vorm van elektronische nieuwsbrieven als er iets te melden valt (informatie van gemeente of van bewoners)
- Voorlichtingsavond van de gemeente voor de hele wijk (zie boven). Daarbij kan ook dieper dan op 22 februari ingegaan worden op de rolverdeling tussen de gemeente en groepen buurtbewoners, afbakening van relevante sub-gebieden binnen de wijk (sociale verbanden, aard van de huizen, etc.; zie het bovengenoemde punt over diversiteit.)
- Wijk-webpagina op Wageningen Woont Duurzaam, met subpagina's voor verschillende groepen en plannen en eventueel voor verschillende sub-gebieden in de wijk. Hierop kan informatie gegeven worden over:
 - Vorderingen van het onderzoek naar de meest duurzame en efficiënte schaal van warmtebronnen

- Bewonersinitiatieven met contact-personen en mogelijkheden van deelname
- Opgedane kennis van allerlei aard specifiek gericht op de wijk

Verder kan de webpagina dienen voor:

- Aankondigingen van nieuwe activiteiten
- Aanmeldingsmogelijkheid voor nieuwsbrief en deelname aan evenementen en bewonersinitiatieven.
- Ideeënbus
- Vragen van bewoners, FAQ.

[Daarnaast is het ook nuttig elders op die site algemene informatie te geven (of daarnaar te linken) over ontwikkelingen van rijksbeleid/ wetgeving, gemeentebeleid tot op wijkniveau, algemene regelingen en ondersteunings-vormen.]

Wageningen, 18 april 2018